

تحلیل کیفی چالش‌ها و محدودیت‌های حمایت از میراث معنوی در نظام حقوقی ایران

نغمه فرزانه

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران.

Naghmehfarzaneh.lawyer@gmail.com

باقر شاملو (نویسنده مسئول)

دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران.

b_shamloo@sbu.ac.ir

قابل انتشار در دوره ۲۴ شماره ۶۴ (زمستان ۱۴۰۴) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده

اهمیت مقوله میراث معنوی به لحاظ آثار متعدد آن به ویژه ضرورت حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی، موجب شده تا کشورها در پرتو اسناد بین‌المللی و ذیل قوانین داخلی، توجه ویژه‌ای را به این میراث مبذول نمایند. مهم‌ترین سند بین‌المللی در این قلمرو که ایران نیز به آن ملحق شده، کنوانسیون بین‌المللی میراث معنوی یونسکو (۲۰۰۳) است که کشورهای عضو را به حراست از این میراث متعهد نموده است. با این وصف و به رغم اینکه حمایت از این میراث در برابر موارد نقض آن، بر اساس مبانی فقهی-حقوقی موجه و بلکه ضروری است، در قوانین داخلی ایران کمتر مقررهای را می‌توان یافت که تکلیف مذکور را مورد شناسایی قرار داده باشد. پژوهش حاضر با گزینش روش پژوهش کیفی و از گذر انجام مصاحبه هدفمند با متخصصان حوزه‌های مختلف حقوقی و...، در صدد شناسایی مهمترین چالش‌های حمایت از میراث معنوی در ایران بوده است. در این راستا، مصاحبه‌ها تا زمان اشباع اطلاعات ادامه یافته و تحلیل آن‌ها نیز با استفاده از روش گدگذاری باز و محوری صورت پذیرفته است. سرانجام و بر پایه یافته‌های حاصله، فقدان مقررات ویژه برای حمایت از میراث معنوی به طور خاص و نیز فقدان سیاست جنایی واحد و هماهنگ به طور عام سبب گردیده تا حمایت از این نوع میراث به نحو مطلوب، جایگاهی در نظام حقوقی ایران نداشته باشد. لذا کاربست یک سیاست جنایی منسجم و نیز ارائه الگوی کیفی مطلوب در راستای حمایت از این نوع میراث، مستلزم سیاستگذاری بهینه، تدوین قوانین خاص و یا مقرره‌های ویژه است.

واژگان کلیدی: میراث فرهنگی، میراث معنوی، سرمایه اجتماعی، سیاست جنایی، حمایت کیفی.

مقدمه:

امروزه برای غالب سیاستگذاران کشورهای جهان و نیز مجامع بین‌المللی، حفظ سرمایه اجتماعی و تقویت هویت جمعی میان اعضای تشکیل دهنده یک کشور یا جامعه، از گذر تلاش برای حمایت از مصادیق و نمادهای علائق مشترک جمعی به عنوان یک ضرورت و راهبرد کلان در سیاستگذاری، امری شناخته شده و مهم به حساب می‌آید. از آنجا که هر چه ارتباطات و پیوندهای اجتماعی میان اعضای یک قوم یا ملت مستحکم‌تر باشد به انسجام اجتماعی بیشتری می‌انجامد، دولتمردان نیز امیدوارند که در سایه تلاش برای ایجاد چنین انسجامی و نیز با تقویت عوامل بازدارنده اجتماعی، زمینه‌های کجروی و جرم در جامعه تقلیل پیدا کرده و در نتیجه پدیده جرم- انحراف نیز کاهش یابد. اهمیت نقش و کارکردهای بی‌بدیل فرهنگ و سرمایه اجتماعی یک کشور در کنترل جرم و مدیریت آن، ما را بیش از پیش بدین نکته رهنمون می‌سازد که با طراحی و اتخاذ یک سیاست جنایی متناسب و کارآمد به منظور جایگزینی با سیاست جنایی سرگردان، مبهم و ناقص فعلی در این زمینه، باید ساحت فرهنگ و سرمایه اجتماعی کشور را نیز با شناسایی رفتارهای آسیب‌زا و پاسخ‌دهی مطلوب به آن، از هرگونه تعرض مصون بداریم.

در همین راستا، در شناسایی مهمترین کاستی‌های سیاست جنایی موجود در قلمرو جنایات علیه فرهنگ و سرمایه اجتماعی، به فقدان حمایت مناسب و کارآمد از مولفه‌ها و مصادیق زیربنایی فرهنگ و سرمایه اجتماعی و صرفاً تکیه بر حمایت از مولفه‌ها و مصادیق روبنایی و ملموس فرهنگی مانند حمایت از میراث فرهنگی و تاریخی می‌توان اشاره کرد. از جمله مصادیق و نمادهای علائق مشترک بشر که به حفظ و تقویت هویت جمعی کمک می‌نماید، علاوه بر میراث طبیعی و فرهنگی، میراث معنوی است که شناخت و حمایت از آن امروزه بیش از پیش ضروری می‌نماید. در واقع، بهره‌برداری از آثار مفیدی که از حفظ و تقویت هویت جمعی بدست می‌آید، مستلزم حمایت از میراث فرهنگی به ویژه میراث معنوی است که به آن در سیاستگذاری دولتمردان کشورها و سیاستگذاران مجامع بین‌المللی به عنوان یک راهبرد کلان نگریسته می‌شود. از همین منظر، ایجاد نوعی وفاق و همبستگی اجتماعی بین اقوام و گروه‌های مختلف و نیز کسب اعتبار و وجهه بین‌المللی، اتخاذ یک سیاست جنایی مؤثر به منظور پیشگیری و کاهش جرائم علیه میراث معنوی، در اسناد بین‌المللی و نیز رویه کشورهای مختلف امری مهم و معتابه به شمار می‌آید.

شایان ذکر است که در سطح بین‌المللی، بسیاری از جنایات علیه میراث فرهنگی به مثابه جنایت علیه بشریت و یا در بسیاری از موارد به مثابه جنایت جنگی قلمداد می‌گردد که نشان دهنده اهمیت جهانی مقوله فرهنگ است. به عنوان مثال، حمله به اماکن فرهنگی طبق قطعنامه ۲۳۴۷ شورای امنیت سازمان ملل در زمره جنایات جنگی محسوب می‌شود. از اینرو، به عنوان یک اصل پذیرفته شده در حقوق، آماج‌هایی که با اتخاذ رویکردهای سختگیرانه یا مداراگرایانه به شدت عمل یا سهل‌گیری در مواجهه نیاز دارند، از نوعی نظام حقوقی افتراقی پیروی می‌کنند.^۱ در این سیستم‌های افتراقی، مقنن برای حمایت از برخی افراد یا گروه‌ها، یا

^۱ . حسنعلی موذن زادگان و نبی اله غلامی «واکاوی تحولات قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص قرارهای تأمین کیفری اطفال و نوجوانان»، فقه و حقوق خانواده ۲۴، ۷۰ (۱۳۹۸): ۱۴۸.

واکنش در برابر برخی از رفتارهای خاص، سازوکار افتراقی خاصی را در کلیه مراحل اعم از کشف، تحقیق و تعقیب و ... وضع می‌نماید.^۲ قلمرو میراث فرهنگی (اعم از ملموس و ناملموس) نیز یکی از مصادیق نیازمند رویکرد افتراقی است.^۳

در زمینه میراث معنوی، کنفرانس عمومی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد که از این پس یونسکو خوانده می‌شود، در سی و دومین نشست خود که از تاریخ ۲۹ سپتامبر تا ۱۷ اکتبر ۲۰۰۳ در پاریس برگزار شد، با اشاره به اسناد بین‌المللی موجود در مورد حقوق بشر، به ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶) و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶)، به دلیل اهمیت میراث فرهنگی ناملموس به عنوان انگیزه اصلی تنوع فرهنگی و نیز ضامن توسعه پایدار - همانگونه که در توصیه‌نامه ۱۹۸۹ یونسکو در مورد حراست از فرهنگ سنتی و فولکلور، اعلامیه جهانی یونسکو در مورد تنوع فرهنگی (۲۰۰۱) و اعلامیه استانبول (۲۰۰۲) مصوب سومین میزگرد وزیران فرهنگ بر آن تأکید شده است - کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی ناملموس را در روز ۱۷ اکتبر سال ۲۰۰۳ تصویب نموده است که جمهوری اسلامی ایران نیز با ملحق شدن به این کنوانسیون، قانون کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی ناملموس را در تاریخ ۱۳۸۴/۰۹/۲۲ به تصویب رسانده است.

با تدقیق در متن کنوانسیون‌های مذکور به ویژه کنوانسیون حمایت از میراث معنوی (۲۰۰۳) می‌توان به این مهم دست یافت که مهم‌ترین مبانی حاکم بر حمایت از این نوع میراث، لزوم احترام و حمایت از تنوع فرهنگی و نیز پاسداشت و حراست از این میراث به مثابه گنجینه مشترک بشریت و به منظور انتقال آن به نسل‌های آتی است. علاوه بر این، نقش ارزنده میراث فرهنگی ناملموس به عنوان یکی از عوامل نزدیک‌تر کردن انسان‌ها به یکدیگر و تضمین تبادل و درک متقابل در میان آنها به عنوان یکی از مبانی حاکم بر مفاد کنوانسیون اشاره شده است.

هرچند که از منظر رویکرد معرفتی - میناشناختی و در موارد متعدد، نتوان ضرورتاً همگرایی خاصی را میان قوانین داخلی و قوانین بین‌المللی مشاهده نمود، با این حال توجه به تنوع و تکثر فرهنگ‌های مختلف با امان نظر در فراوانی آداب و رسوم اقوام و اقشار مختلف در ایران به عنوان خاستگاه تکوین بسیاری از مصادیق میراث معنوی، امری مهم و حیاتی است. در خصوص مقرره‌های داخلی مرتبط با حمایت از میراث معنوی نیز می‌توان رگه‌هایی از خاستگاه مشترک میناشناختی را میان قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی مشاهده کرد. چه اینکه رویکرد کنترلی و نیز پاسخ دهی به مصادیق خاصی از موارد نقض میراث معنوی از گذر حمایت‌های کیفری و غیر کیفری - اگرچه به طور معدود و محدود - در قوانین ایران یافت می‌شود که خاستگاه و ریشه تقنینی این نوع حمایت‌ها نیز برگرفته از همان مبانی لزوم حمایت از این نوع میراث در کنوانسیون‌های بین‌المللی به ویژه کنوانسیون حمایت از میراث معنوی یونسکو (۲۰۰۳) است. در این زمینه می‌توان به لایحه اصلاح قانون تعزیرات پیشنهادی معاونت حقوقی قوه

^۲ به عنوان نمونه در خصوص نحوه کشف جرم در برخی جرایم خاص بنگرید به: نبی‌اله غلامی، حسنعلی موذن‌زادگان و الهام حیدری «رویکرد فعالانه در فرایند تحقیقات مقدماتی؛ مبانی و جلوه‌ها با نگرشی تطبیقی در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا»، فصلنامه علمی - پژوهشی دانش انتظامی ۲۰، ۷۳ (۱۳۹۵): ۳۵-۵۱. و نیز نبی‌اله غلامی و شهلا معظمی «رویکرد امنیت‌مدار به حقوق کیفری و رهیافت‌های آن در فرایند دادرسی کیفری (با تأکید بر حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایالات متحده)»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۵، ۱ (۱۳۹۶): ۶۷-۱۰۰.

^۳ فصل نهم از کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ نیز هرچند با ضعف و کاستی به حمایت از اموال تاریخی و فرهنگی اختصاص یافته است.

قضایه اشاره نمود که اقدام به جرم‌انگاری برخی موارد تعدی به میراث معنوی نموده است.^۴ به عنوان نمونه، براساس ماده نخست این لایحه، توهین به فرهنگ، زبان و آداب و رسوم اقوام مختلف ایرانی جرم بوده و مستوجب سه ماه تا سه سال حبس دانسته شده است.^۵

با این حال، در ایران مصادیق میراث معنوی به شکل مطلوب، نه شناسایی شده و نه بالتبع به ثبت رسیده است. حتی از همین مصادیق اندک شناسایی شده و به ثبت رسیده نیز حمایت‌های لازم و متناسب صورت نپذیرفته است. علاوه بر این، در سیاست جنایی ایران، گونه‌های حمایتی مختلف اعم از کیفری و غیر کیفری به نحو بایسته و شایسته ملحوظ نگردیده است. اگر چه در قانون اساسی در اصل پانزدهم به صورت مختصر به لزوم حمایت از خط و زبان ایران اشاره شده است، لکن خلاء حمایت از میراث معنوی یا دانش جمعی کشور در قانون اساسی و سایر قوانین ملی و بین‌المللی احساس می‌گردد. البته لایحه ای از طرف دولت تحت عنوان حمایت از نمودهای فرهنگ عامه (فولکلور) به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است که در فرآیند بررسی و اصلاح قرار دارد که حتی در فرض تصویب نیز، با توجه به نواقص و ایرادات موجود در آن، خلأ و کمبود در این زمینه بر طرف نخواهد شد.^۶ یا به عنوان نمونه ای دیگر در لایحه اصلاح قانون تعزیرات پیشنهادی معاونت حقوقی قوه قضاییه، برای اهانت به پرچم مقدس جمهوری اسلامی ایران مجازات در نظر گرفته شده است که البته این لایحه نیز هنوز مراحل قانونی خود را طی نکرده و به تصویب مجلس شورای اسلامی نرسیده است. در این زمینه کشورهای نظیر فرانسه، یونان و چین نیز علاوه بر پرچم برای اهانت به سرود ملی نیز مجازات‌هایی از جزای نقدی گرفته تا حبس را در قوانین موضوعه خود گنجانده‌اند.

در همین راستا، به رغم برخی تلاش‌های تئوریک در زمینه امکان‌سنجی فقهی و حقوقی حمایت از میراث معنوی^۷، نظام حقوقی ایران فاقد رویکردی کل‌گرا و حمایتگر نسبت به مقوله میراث معنوی است. از اینرو، نوشتار حاضر به طور خاص، درصدد یافتن چرایی این غفلت از گذر تحلیل کیفی چالش‌ها و محدودیت‌های حمایت از میراث معنوی به منظور اصلاح روند آتی و سیاستگذاری مطلوب در این زمینه است.

۱- چارچوب مفهومی - مبنای حمایت از میراث معنوی

رسالت اصلی این پژوهش، هموار نمودن مسیر برای وضع سیاست‌های بهینه به منظور حمایت از میراث معنوی در ایران است. سیاست‌ها علی‌القاعده برای انتقال از وضع موجود به افق مطلوب تنظیم می‌شوند. بنابراین، در وضع هر سیاستی، شناخت وضع موجود و تشخیص جهت‌گیری‌ها برای نیل به افق مطلوب ضرورت دارد. در همین راستا، سیاست‌های قلمرو میراث معنوی در

^۴ ماده واحده - یک فصل مشتمل بر مواد ۷۲۹ تا ۷۳۴ به شرح زیر به کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) الحاق می‌شود.

^۵ ماده ۷۲۹: «هر کسی علناً نسبت به ادیان و مذاهب قانونی و مقدسات مسلم آنها، اقوام ایرانی - فرهنگ، زبان و آداب و رسوم مشروع قانونی آنها توهین کند حسب مورد به سه ماه تا سه سال حبس محکوم می‌شود».

تبصره: «ارائه مباحث علمی در نفی یا اثبات حقانیت هر کدام از موارد مذکور و طرح مباحث و مستندات تاریخی، توهین تلقی نمی‌شود».

^۶ محسن خدمتگزار «آسیب شناسی سیاست‌های تقنینی ایران در حمایت از نمودهای فرهنگ عامه (با تاکید بر پیش نویس لایحه حمایت از نمودهای فرهنگ عامه)»، فصلنامه حقوق اداری، ۵، ۱۴ (۱۳۹۷): ۱۴۹.

- برای مطالعه بیشتر بنگرید به: بهنام حبیبی درگاه «چالش‌های حمایت حقوقی از نمودهای فرهنگ عامه در ایران و راهکارهای آن»، فصلنامه حقوق اداری، ۳، ۱۱ (۱۳۹۵): ۶۱-۷۴.

^۷ در این خصوص رک: کارن روحانی، شریذ بیطرفان و رضا نصیری لدریمی، «امکان سنجی فقهی و حقوقی حمایت کیفری از میراث معنوی با نگاهی به اسناد بین‌المللی»، فصلنامه پژوهش‌های فقهی و حقوقی، ۱۹، ۷۳ (۱۴۰۲): ۸۴-۱۱۱.

ایران نیز زمانی واقع‌گرایانه و قابل اجرا خواهد بود که اولاً: بر شناختی تحلیلی از وضعیت موجود استوار بوده و ثانیاً: توقعاتی که نظام هنجاری جامعه از آثار فرهنگی، تاریخی و ارزشی خود دارد را نیز مورد توجه قرار داده باشد. از اینرو، علاوه بر مفهوم شناسی میراث معنوی، شناسایی نظریه پایه یا مبنایی قلمرو تحقیق از مهمترین لوازم اعتبار بخشی به پژوهش است. لذا، با توجه به تعلق مقوله میراث معنوی به حوزه فرهنگ و سرمایه اجتماعی، ادبیات و مبنای نظری پژوهش نیز به قلمرو جرم شناسی فرهنگی اختصاص خواهد داشت.

۱-۱- مفهوم میراث فرهنگی ناملموس^۸ (میراث معنوی)

تا دو دهه اخیر، در قوانین مختلف داخلی و بین‌المللی و به طور کلی ادبیات حقوقی، میراث فرهنگی به مثابه میراث عینی و ملموس در نظر گرفته شده و تنها موضوعی واجد عنوان میراث فرهنگی می‌گشت که به خودی خود دارای ارزش بود. چیزی که در ادبیات عامه به عنوان عتیقه یا شیء باستانی تعبیر می‌شد.^۹ نخستین مقررره ای که به طور خاص در سطح بین‌الملل به تعریف میراث معنوی پرداخت، کنوانسیون میراث معنوی مصوب ۲۰۰۳ است. وفق بند ۱ ماده ۲ این کنوانسیون، عبارت میراث فرهنگی ناملموس به معنای «اقدام‌ها، نمایش‌ها، ابزارها، دانش، مهارت‌ها - و نیز وسایل، اشیاء، مصنوعات دستی و فضاهای فرهنگی مرتبط با آنهاست که جوامع، گروه‌ها و در برخی موارد افراد، آنها را به عنوان بخشی از میراث فرهنگی خود می‌شناسند. این میراث فرهنگی ناملموس که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود، مدام توسط جوامع و گروه‌ها در پاسخ به محیط، طبیعت و تاریخ آنها مجدداً خلق می‌شود و حس هویت و استمرار را بر ایشان به ارمغان می‌آورد و بدین ترتیب احترام به تنوع فرهنگی و خلاقیت بشری را ترویج می‌کند. در این کنوانسیون، فقط به آن قسم میراث فرهنگی ناملموس توجه می‌شود که با اسناد بین‌المللی حقوق بشر، و نیز با ضرورت احترام متقابل میان جوامع، گروه‌ها و افراد و لزوم توسعه پایدار منطبق باشد»^{۱۰}.

علاوه بر این، به موجب بند دوم کنوانسیون ۲۰۰۳ یونسکو، «میراث فرهنگی ناملموس» این گونه تعریف شده است: «رویه‌ها، نمادها، اصطلاحات، دانش‌ها، مهارت‌ها، ابزارها، اشیاء، آثار هنری و مکان‌های مرتبط با آنها، که جوامع و افراد، آنها را بخشی از میراث ناملموس خود می‌شناسند و همواره از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و پیوسته به وسیله انسان‌ها و جوامع و گروه‌ها در پاسخ به محیط اطرافشان و در تقابل با طبیعت و تاریخشان خلق می‌شود و سازگار با مفاد حقوق بشر بین‌المللی و شرایط احترام متقابل میان جوامع، گروه‌ها و اشخاص باشد»^{۱۱}. با این وجود، کنوانسیون بین‌المللی حفاظت از میراث ناملموس فرهنگی نیز تعریفی از این میراث ارائه نداده است و آن چه که در مواد یک و دو آن تصریح شده است، مصادیق میراث فرهنگی ناملموس است و نه تعریف آن. از اینرو، برای تعریف میراث معنوی یا میراث فرهنگی ناملموس، نیازمند تعریف دقیقی از فرهنگ هستیم. چرا که به همان اندازه که اختلاف نظر در تعریف فرهنگ وجود دارد، در مورد این نوع میراث نیز اختلاف دیدگاه به چشم می‌

^۸. Intangible Cultural Heritage

^۹. Alexandra S Antohin, *Preserving the Intangible: Orthodox Christian Approaches to Spiritual Heritage* (Washington: Penguin, 2019):336.

برای مطالعه بیشتر بنگرید به:

- Raymond Williams, "Border Country", Available at: <https://www.amazon.com/Border-Country-Library-Raymond-Williams/dp/1902638816>. 11 (1960): 21.

^{۱۰}. <https://resources.riches-project.eu/glossary/tangible-and-intangible-cultural-heritage/Intangible-Cultural-Heritage>.

^{۱۱}. پیمان نوروزی و ابراهیم عبودی، حقوق کیفری میراث فرهنگی (تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۵)، ۶۴.

خورد. اما همه در این واقعیت اشتراک نظر دارند که میراث معنوی، بنیادی ترین جنبه های حیات اجتماعی و فکری ملت ها، منشأ هویت ها و تنوع و خلاقیت است. فرآیندی است که باعث می شود مردم یک روستا، گروه یا ملت گرد هم جمع شده و اثر فرهنگی را خلق کنند یا در یک رویداد فرهنگی برنامه اجرا کنند. این فرآیند گاهی مهم تر از خود شیء یا رویداد است. میراث معنوی تظاهرات و نمادهای متنوع و گسترده ای دارد، اعم از این که به زبان، سنت های شفاهی، دانش سنتی، خلق فرهنگ مادی و نظام های ارزشی مربوط باشد یا به هنرهای نمایشی و نظایر آن. البته با در نظر گرفتن تعاریف مذکور و به عنوان یک تعریف مختار، میراث معنوی را می توان اینگونه تعریف نمود: میراث معنوی مجموعه ای از باورها، رسوم، سنتها، هنرها و نمایش های یک قوم یا جامعه می باشد که ریشه در تاریخ و فرهنگ آنان داشته و مورد احترام و تکریم آحاد آن قوم یا جامعه واقع می شود.^{۱۲}

در مجموع، میراث فرهنگی ناملموس به جنبه های غیر فیزیکی یک فرهنگ گفته می شود که اغلب آداب و رسوم جامعه در یک دوره زمانی خاص را دربر گرفته و یا راه و روش رفتار در جامعه بوده اند که معمولاً مبنای قواعد رسمی و عمومی برای کارکرد در یک فضای فرهنگی خاص می باشند. به تعبیر دیگر میراث معنوی همان بخشی از فرهنگ جامعه می باشد که به شکل شفاهی و سینه به سینه به ارث رسیده است.^{۱۳} از اینرو، به طور کلی حفظ میراث معنوی دشوارتر از حفظ میراث فرهنگی مادی است. علاوه بر این، غیر ملموس بودن^{۱۴} و دارا بودن پیشینه تاریخی،^{۱۵} به عنوان مهم ترین ویژگی های میراث معنوی، سبب شده تا طیف وسیعی از موضوعات در زمره میراث معنوی قلمداد گردد.

۱-۲- مبانی حمایت از میراث معنوی

جرم شناسی فرهنگی به مثابه قلمرو نظری حمایت از میراث معنوی، جرم انگاری برپایه اصل اخلاق گرایی حقوقی و نیز ضرورت ایجاد و تقویت حس هویت جمعی از مهمترین مبانی حمایت از میراث معنوی است که در ادامه به بررسی آن خواهیم پرداخت.

۱-۲-۱- جرم شناسی فرهنگی؛ قلمرو نظری حمایت از میراث معنوی

جرم شناسی فرهنگی^{۱۶} به مثابه رویکردی نوپدید در جرم شناسی، جامعه شناسی و عدالت کیفری، تقارن فرهنگ و فرآیندهای کیفری در زندگی اجتماعی معاصر را بررسی می کند.^{۱۷} جرم شناسی فرهنگی همچنین حوزه جدیدی از مطالعات میان رشته ای

^{۱۲} . در این زمینه بنگرید به: پرونده ای که سالها قبل در خصوص وهن آداب سنتی گروهی از اقلیت های قومی در یکی از محاکم فرانسه مطرح شده بود. دادگاه ضمن رأی خود استدلال نموده است که آداب سنتی که وهن آنها موضوع ادعای شکات بوده است، نباید موضوعی امروزی و متداول باشد، حتی اگر مورد احترام اقلیت قومی قرار داشته باشد.

- Roy Wagner, *The Invention of Culture*, Chicago (University of Chicago Press: Penguin, 1974), 61-89.

^{۱۳} . الهه غریب زاده «میراث ناملموس» اولین کنفرانس ملی پژوهش های نوین ایران و جهان در روانشناسی، علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، (۱۳۹۶): ۶۶-۳۴.

^{۱۴} . Kathryn Lafrenz Samuels, *Introduction Heritage as Persuasion*. In *Heritage Keywords: Rhetoric and Redescription in Cultural Heritage*. Edited by Kathryn Lafrenz Samuels and Trinidad Rico: (University Press of Colorado, Penguin, 2015), 3-28.

^{۱۵} . Noel B Salazar and Yujie Zhu, *Heritage and Tourism*, In *Global Heritage* (New York: Penguin, 2015), 240-254.

^{۱۶} . Cultural Criminology

است که هدف آن فهم ارتباط میان پدیده جرم و فرهنگ است. این شعبه از جرم‌شناسی به عنوان یک گرایش نوظهور هم‌گرایی و تداخل فرآیندهای فرهنگی و جنایی در زندگی اجتماعی معاصر را بررسی می‌کند. این گرایش، با بهره‌گیری از دیدگاه و خطوط فکری مطالعات فرهنگی، نظریه پست‌مدرن، نظریه انتقادی^{۱۸}، جامعه‌شناسی تعامل‌گرا^{۱۹}، روش‌شناسی قوم‌شناختی^{۲۰} و تحلیل رسانه‌ای-متنی، مسائل مربوط به تصویر، معنا و بازنمایی در تعامل جرم و نیز کنترل جرم را مورد تأکید قرار می‌دهد. به طور خاص، جرم‌شناسی فرهنگی چارچوب‌های مرسوم و پویایی‌های تجربی مربوط به خرده فرهنگ‌های ممنوعه، جرم‌انگاری نمادین اشکال فرهنگ عمومی و ساخت و ساز واسطه‌ای مسائل کنترل جرم و جنایت را بررسی می‌کند. علاوه بر این، حوزه‌های نوظهور پژوهش در جرم‌شناسی فرهنگی، عبارتند از توسعه مربوط به رسانه‌ها و مخاطبان موضوع جرم، رسانه و فرهنگ انتظامی، ارتباطات میان جرم، کنترل جرم و فضای فرهنگی و نیز احساسات تجسم یافته جمعی که معنای جرم را شکل می‌دهد.^{۲۱}

علاوه بر این، جرم‌شناسی فرهنگی پیش‌فرض‌ها و دیدگاه‌های پیشین جرم‌شناسی در تبیین رفتار مجرمانه را به چالش می‌کشد. جرم‌شناسان فرهنگی به جای این که جرم را به عنوان یک عمل کاملاً عقلانی - توسط افرادی که هزینه‌ها و فرصت‌های اعمال خود را می‌سنجند- در نظر بگیرند، چنین استدلال می‌نمایند که پدیده جرم، عمیقاً در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی نهفته است. به طور مثال، یکی از نظریات کلیدی در جرم‌شناسی فرهنگی، این است که جرم نوعی مقاومت در برابر هنجارها و ارزش‌های فرهنگی غالب است. مجرمان ممکن است در برابر جریان اصلی جامعه و قوانین آن نافرمانی کنند، ولیکن خرده فرهنگ‌های خود را نیز با ارزش‌ها و باورهای خود ایجاد می‌کنند. این خرده فرهنگ‌ها ممکن است بر اساس موسیقی، مُد یا دیگر اشکال فرهنگ عمومی باشند. همچنین ممکن است احساس هویت و تعلق را برای افراد شرکت کننده در آن‌ها فراهم کند. مفهوم دیگر در جرم‌شناسی فرهنگی، مفهوم «نمایش جنایی» است که به روشی اشاره دارد که جرم اغلب در رسانه‌ها و فرهنگ عمومی به صورت هیجان‌انگیز، فریبنده یا حتی قهرمانانه به تصویر کشیده می‌شود. مجرمان ممکن است با استفاده از رسانه‌های اجتماعی یا پلتفرم‌های دیگر برای جلب توجه و شهرت، به دنبال ایجاد یک منظره پیرامون جرایم خود باشند. جرم‌شناسی فرهنگی بر نقش قدرت و نابرابری در شکل‌گیری رفتار مجرمانه تأکید دارد. بنابراین و در همین راستا، موارد نقض میراث معنوی را نیز به دلیل ماهیت فرهنگی آن می‌توان در قلمرو جرم‌شناسی فرهنگی تجزیه و تحلیل نمود.

۱-۲-۲- جرم‌انگاری نقض میراث معنوی بر پایه اخلاق‌گرایی حقوقی

اصل اخلاق‌گرایی حقوقی که ابداع «هربرت هارت»^{۲۲} فیلسوف انگلیسی در کتاب «حقوق، آزادی و اخلاق» است^{۲۳}، به عنوان نظریه بنیادین جرم‌انگاری رفتارهای غیراخلاقی مطرح است. وفق این نظریه صرفاً منافع مشترک افراد نیست که استحکام روابط و انسجام جامعه را تقویت می‌نماید، بلکه باورهای مشترک اخلاقی شهروندان است که نقشی اساسی در انسجام اجتماعی و هویت جمعی افراد دارد. لذا چنانچه نظام عدالت کیفری نسبت به این هنجارها بی تفاوت باشد، انسجام اجتماعی تضعیف شده و در نتیجه جامعه رو به اضمحلال می‌رود. از اینرو، جامعه برای حفاظت از خود با ابزار نظام عدالت کیفری به طور عام و جرم

^{۱۷}. سارا آقایی، «رسانه و جرم از منظر جرم‌شناسی فرهنگی»، فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴، ۱(۱۳۹۶): ۲۳-۲۴.

^{۱۸}. Critical Theory

^{۱۹}. Interactionist Sociology

^{۲۰}. Ethnographic

^{۲۱}. Jeff Ferrell, Keith Hayward & Jock Young, *Cultural criminology* (London: Penguin, 2008), 25- 248.

^{۲۲}. Herbert Hart

^{۲۳}. Herbert Hart, *Law, Liberty and Morality*, Stanford, Stanford University press, (Penguin, 1963): 6.

انگاری رفتارهای غیر اخلاقی به طور خاص بقای خود را حفظ می نماید.^{۲۴} در این راستا، یکی از مهمترین هنجارهای مشترک، میراث معنوی جامعه است که برپایه اخلاق گرایی حقوقی، نظام حقوقی به نحو عام و نظام عدالت کیفری از گذر جرم انگاری باید نسبت به موارد شدید نقض آن واکنش نشان دهد. البته جرم انگاری به عنوان شدیدترین ابزار واکنشی، صرفاً در خصوص آن دسته از موارد نقض میراث معنوی توجیه پذیر است که خواست عمومی و مصلحت جامعه در آن لحاظ شده باشد.^{۲۵}

۱-۲-۳- ضرورت ایجاد و تقویت حس هویت جمعی

از دیگر دلایل و مبانی حمایت از میراث معنوی می توان به ضرورت ایجاد و تقویت حس هویت جمعی اشاره نمود. به دلیل طبع خاص میراث فرهنگی، این پدیده به صورت نسل به نسل و سینه به سینه، به نسل های آتی منتقل شده و به سان نخی نامرئی، نسل های مختلف را به یکدیگر پیوند می دهد. از اینروست که به درستی گفته شده که میراث معنوی حس هویت را برای جامعه به ارمغان می آورد.^{۲۶} برخی دیگر نیز با درک اهمیت لزوم حمایت از این میراث، آنرا به مثابه «حق تولد»^{۲۷} جامعه در نظر گرفته اند. بدین معنا که میراث معنوی، نشان دهنده آداب و رسوم موروثی و حسی از تجارب جمعی جامعه است، و انتقال آن از هر نسل به نسل دیگر به مثابه تولد یافتن دوباره آن در نسل جدید است.^{۲۸} برخی دیگر نیز میراث معنوی را به مثابه «روح فرهنگی»^{۲۹} و حمایت از آن به منزله حمایت از روح جامعه دانسته اند.^{۳۰} ناگفته واضح است که حمایت از میراث معنوی نه تنها در پرتو ایجاد و تقویت حس هویت جمعی قابل توجیه است. بلکه همچنین وجود مصالحی نظیر مصلحت جمعی نیز حمایت از این میراث را در پرتو هویت جمعی توجیه می نماید.

۲- روش تحقیق

این نوشتار از نظر نوع پژوهش نظری و به لحاظ هدف بنیادی است. روش تحقیق نیز با توجه به محتوای نظری و جرم شناختی آن، از جهتی توصیفی-تحلیلی با استفاده از ابزار کتابخانه ای- مطالعه و فیش برداری از منابع کتابخانه ای مرتبط- می باشد. لکن به دلیل بدیع بودن قلمرو پژوهش و نیز کمبود تحقیقات مستقل در این زمینه، در کنار مطالعات کتابخانه ای، از ابزار مصاحبه عمقی (ژرفایی) با متخصصین امر نیز بهره برداری شده است تا با استفاده از روش پژوهش کیفی به نحو تکمیلی، علاوه بر کمک به کشف زوایای پنهان پژوهش، بر عمق و غنای اثر نیز افزوده شود.^{۳۱} بنابراین، این پژوهش با گزینش روش پژوهش کیفی و از گذر انجام مصاحبه هدفمند با متخصصان حوزه های مختلف حقوقی و...، در صدد شناسایی مهمترین چالش های

²⁴. Richard, Arneson, *The Enforcement of Morals Revisited*, *Criminal Law and Philosophy*, 7 (2013): 436.

^{۲۵}. مهدی صبوری پور، «کلیات حقوق جزا»، نشر میزان (۱۴۰۲): ۳۸-۳۶.

²⁶. Miguel Vidal, González, *Intangible heritage tourism and identity*, *Tourism Management*, 4(Penguin,2008): 807-810.

²⁷. birthright

²⁸. R. Bendix, *Heritage between economy and politics: An assessment from the perspective of cultural anthropology*, (London and New York, Routledge, Penguin, 2008): 253- 269.

²⁹. cultural soul

³⁰. Qiu, Qihanq, Identifying the role of intangible cultural heritage in distinguishing cities: A social media study of heritage, place, and sense in Guangzhou, China, *Journal of Destination Marketing and Management*, 27 (2023), 147-159.

^{۳۱}. محمد حافظ نیا، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۷)، ۱۳۴.

حمایت از میراث معنوی در ایران بوده است.^{۳۲} در این راستا، مصاحبه‌ها تا زمان اشباع اطلاعات ادامه یافته و تحلیل آن‌ها نیز با استفاده از روش کُدگذاری باز و محوری صورت پذیرفته است.

۲-۱- گزینشی نظریه داده بنیاد

در همین راستا، از آنجا که پدیده نقض میراث معنوی، مفهوم نوظهوری در رشته حقوق است، به همین دلیل حساسیت نسبت به نقض میراث معنوی نیز صرفاً در برخی از افراد خاص مشاهده می‌شود. لذا ادبیات میسوطی نیز در این زمینه وجود ندارد. بنابراین، مناسب‌ترین روش برای انجام این پژوهش، روش مبتنی بر نظریه داده بنیاد خواهد بود.^{۳۳} از اینرو، برای جمع‌آوری داده‌های مرتبط با نظریه داده بنیاد، نیاز به افرادی است که درباره چالش‌ها و نیز روش‌های حمایت از میراث معنوی دانش کافی داشته باشند. در نتیجه سعی بر این شد تا جامعه پژوهش در قسمت کیفی به گونه‌ای تعریف شود که داده‌ها از خبرگان دانشگاهی استفاده شود. از اینرو، خبرگان مورد نظر برای مصاحبه عمقی (مصاحبه ژرفایی) بر اساس چارچوب فلینت^{۳۴} شناسایی شدند.

در نمونه‌گیری هدفمند نیز محقق گروه خاصی از افراد را هدف‌گیری می‌کند. زمانی که جامعه هدف برای مطالعه نادر بوده و یا اینکه یافتن نمونه برای یک مطالعه بسیار دشوار است، نمونه‌گیری هدفمند می‌تواند مناسب‌ترین نوع نمونه‌گیری باشد.^{۳۵} با وجود اینکه نمونه‌گیری هدفمند می‌تواند منجر به سوگیری محقق شود، اما در مطالعاتی که نیاز به اطلاعات خاصی داریم یا اساساً هیچ اطلاعاتی نداریم، گزینه مناسبی خواهد بود.^{۳۶} در این مطالعه به دلیل اینکه از ابتدا به دنبال افراد متخصص بودیم، از شیوه نمونه‌گیری هدفمند برای انتخاب افراد استفاده شد.

۲-۲- استراتژی کُدگذاری باز و محوری

فرآیند تحلیل در این پژوهش بر پایه استراتژی‌های کُدگذاری باز و محوری است. کُدگذاری باز مبتنی بر خرد کردن مصاحبه‌ها و داده‌های آن به واحدهای معنایی مجزایی است که به منظور خلق مفاهیم برای آن‌ها عناوینی در نظر گرفته می‌شود. این مفاهیم در ابتدا در مقوله‌های توصیفی خوشه بندی شدند، سپس بر مبنای روابط متقابل ارزیابی مجدد گشتند و از طریق مجموعه‌ای از گام‌های تحلیلی به تدریج درون مقوله‌های سطح بالاتر یا محوری قرار گرفتند. پژوهش‌گر نیز باید بر مبنای دیدگاهی خاص تحلیل کرده و از موضوعات مهمی که سوالات پژوهش را هدایت می‌کند، مطلع باشد. این‌ها به تمایز قابل شدن بین آنچه شناخته شده است و آن چه باید کشف شود، کمک خواهد کرد. به نظر گلایزر پژوهش‌گر نباید ایده‌ها و ادراکاتش

^{۳۲}. در این زمینه بنگرید به: زهره سرمد، عباس بازرگان و الهه حجازی روش‌های تحقیق در علوم رفتاری (تهران: نشر آگه، ۱۳۸۵). همچنین ر.ک: مارشال، کاترین و گرچن راس من روش تحقیق کیفی، ترجمه سید محمد اعرابی و علی پارسیان (تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۱).

^{۳۳}. حسن دانایی فرد، سید مهدی الوانی و عادل آذر، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت (تهران: انتشارات اشراقی، ۱۳۹۲)، ۱۴۰-۱۰۵.

^{۳۴}. Flint

- D J Flint, Larsson E, Gammelgard B & Mentzer J T, "Logistics innovation: a customer value-oriented social process", Journal of business logistics. 26 (2005): 113-147.

^{۳۵}. M Q Patton, *Qualitative Evaluation and Research Methods* (Sage Publications, Inc., Newbury Park CA: Penguin, 1990), 76-81.

^{۳۶}. عباس بازرگان هرندی «روش تحقیق آمیخته: رویکرد برتر برای مطالعات مدیریت»، فصلنامه دانش مدیریت ۲۱، ۴ (۱۳۹۲): ۳۶-۱۹.

را به مفاهیم موجود آلوده کند. این امر داده ها را در جهتی اشتباه رهنمون می کند و بیشتر در رویکردهای قیاسی کاربرد دارد.^{۳۷} در پژوهش صورت گرفته تمامی ملاحظات فوق در حد تجربه و مهارت پژوهش گر لحاظ شدند.

گذاری محوری نیز مستلزم حرکت به سطحی بالاتر از انتزاعی سازی است که از طریق مشخص کردن روابط مفاهیم و ترسیم سازه یا مقوله ای محوری حول چند مفهوم صورت می پذیرد. در واقع، گذاری محوری عبارت است از شناخت مفاهیم در قالب روابط متقابل و پویای آن ها. این امر مبنایی برای صحت نظریه را فراهم می کند. از اینرو، مفاهیم انتزاعی دربر گیرنده چندین مصداق روشن در داده ها خواهند بود. در گذاری محوری، پژوهشگران با تمرکز بر روی مفاهیم مهم و کلیدی، مقوله های مورد بررسی را به شرایط، بستر، استراتژی های کنشی و تعاملی تقسیم می کنند و روابط بین آن ها را بررسی می کنند. این روش، به پژوهشگران کمک می کند تا به شناخت عمیق تری از پدیده های مورد بررسی دست پیدا کنند و به توسعه نظریه کمک کنند. جزوسکی بیان می کند: تعاریف نظری ای که از تحلیل مفاهیم به دست آمده و بینش ها را خلاصه می کنند، بالتبع مفهوم را نیز خلق کرده و معانی اساسی مفهوم را شرح می دهند.^{۳۸}

۳- یافته های تحقیق

در این گفتار به تحلیل حاصل از مصاحبه های عمیق نیمه ساختار یافته خواهیم پرداخت. از اینرو، بر مبنای چارچوب مدل داده بنیاد، در وهله نخست، پس از بررسی و تشریح مقوله ها و یا همان یافته های مستنبط از مصاحبه های عمقی، فرآیند گذاری باز مبتنی بر میزان فراوانی و نیز گذاری محوری را در جدول مربوطه ارائه نموده و در وهله بعدی، به ارائه مدل مفهومی پژوهش خواهیم پرداخت.

۳-۱- یافته های مستخرج از جدول گذاری شده مصاحبه ها:

فقر ادبیات در قلمرو میراث معنوی: مفهوم میراث معنوی در نوشتگان علمی و دانشگاهی پدیده نسبتاً بدیعی بوده و تحقیقات معدودی در این زمینه تاکنون انجام شده است. علاوه براین، فقر ادبیات در قلمرو میراث معنوی به کمبود یا ناکافی بودن آثار علمی- ادبی، شعر، داستان ها و نوشته های مهم در یک جامعه یا منطقه نیز اشاره دارد. این فقر ممکن است ناشی از اهمال، ترکیبات فرهنگی ناپایدار یا از دست رفتن میراث های مهم باشد. این وضعیت می تواند منجر به از دست رفتن اطلاعات تاریخی، فرهنگی و هویت یک جامعه شود. از اینرو، برنامه ها برای حفظ و ارتقاء ادبیات و میراث فرهنگی به منظور حفظ هویت و ارتقاء سطح فرهنگی جامعه، اهمیت زیادی خواهند داشت. از سوی دیگر عمده تحقیقات انجام شده و آثار علمی تاکنون ناظر به میراث فرهنگی ملموس بوده است. قوانین موضوعه نیز تاکنون با تمرکز بر میراث فرهنگی مادی به تصویب رسیده است. علاوه براین، عمده برنامه ریزی ها و سیاست های اجرایی و حمایتی نیز معطوف به میراث فرهنگی مادی بوده است. تمرکز بر میراث فرهنگی ملموس در واقع، به فرآیند حفظ، مرمت، و ارتقاء عناصر فیزیکی و ملموس فرهنگ یک جامعه می پردازد که شامل آثار هنری، معماری، تاریخی، آثار هنرهای تجسمی، اسناد تاریخی، و سایر عناصر قابل لمس میراث فرهنگی است. این یافته، با یافته های حاصل از تحقیق صورت گرفته با عنوان «گریز غیرقابل تحمل میراث معنوی اتحادیه اروپا»^{۳۹} همخوانی دارد، در

³⁷. B G Glaser, *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. (Mill Valley.CA Sociology Press: Penguin, 1978), 148-167.

³⁸.M Jezussek, Juliano, B.O & Schieberle,p, Comparison of key aroma compounds in cooked brown rice varieties based on aroma extract dilution analyses, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*.50, 5 (2002): 101-5.

³⁹. The Unbearable Elusiveness of the European Union's Spiritual Heritage

پژوهش اخیر، با تاکید بر ضعف تفسیری و فقدان ادبیات کافی در خصوص برخی از مفاهیم اصلی حوزه میراث معنوی، نظیر مفهوم معنویت، دین و ...، چنین نتیجه‌گیری شده است که ارتقاء سیاست‌ها و راهبردهای این حوزه مستلزم مفهوم‌سازی آگاهانه‌تر از مفهوم میراث معنوی است.^{۴۰}

ناملموس بودن پدیده میراث معنوی: میراث معنوی به دلیل نامرئی و نامحسوس بودن کمتر مورد اعتنا قرار گرفته و نیز پدیده‌ای انتزاعی و اعتباری قلمداد می‌شود. در واقع، اهمیت و نمود میراث معنوی غیر مستقیم بوده و به تعبیر دیگر زیربنایی است. بدین جهت و نیز به دلیل عدم درک اهمیت هویت جمعی، افراد یا اجتماعات نمی‌توانند به طور کامل و صحیح، هویت مشترک یا ویژگی‌های مشترک خود را ادراک نمایند. این موضوع ممکن است ناشی از عوامل مختلفی از جمله اختلافات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و نیز فقدان ارتباط و تبادل اطلاعات باشد. این وضعیت می‌تواند به کاهش انگیزه‌ها برای حفظ و تقویت ارتباطات اجتماعی و فرهنگی منجر شود. در واقع، درک ناکافی از هویت جمعی می‌تواند باعث کاهش انسجام اجتماعی، افزایش تضادها و نیز تفاوت‌ها شود و در نتیجه به کاهش هویت مشترک و ارتباطات سالم در جامعه منجر گردد. این موضوع با یافته‌های حاصل از تحقیقی با عنوان «میراث نامحسوس در برنامه مدیریت حفاظتی»^{۴۱} همگرایی دارد. در پژوهش مذکور، ناملموس بودن این میراث را موجب وجود چالش‌های مختلف در معنا و تفسیر آن دانسته و نتیجه گرفته شده که این مسئله منجر به کاهش حمایت و حفاظت از میراث معنوی می‌شود.^{۴۲}

عدم شناسایی و ثبت رسمی مصادیق میراث معنوی: کارگزاران و متولیان مربوطه در حکومت نسبت به شناسایی دقیق مصادیق میراث معنوی اقدامات متناسبی نداشته و نسبت به ثبت رسمی ملی و بین‌المللی مصادیق شناسایی شده منفعل عمل کرده‌اند. آحاد جامعه نیز از مصادیق شناسایی و ثبت رسمی شده میراث معنوی، شناخت مناسبی ندارند. در واقع، عدم شناسایی و ثبت رسمی مصادیق میراث معنوی به وضعیتی اشاره دارد که عناصری از میراث فرهنگی معنوی، مانند آیین‌ها، باورها، ادعاهای مذهبی، دستورات اخلاقی، زیورآلات روحانی، یا هر نوع ارزش‌های معنوی، به طور کامل شناسایی و به عنوان یک بخش ارزشمند از فرهنگ جامعه ثبت نشده باشد. این وضعیت ممکن است به دلیل عدم توجه مقامات فرهنگی یا قانونی، فقدان مکانیسم‌های مناسب برای شناسایی و ثبت این مصادیق، یا عدم توانایی در توثیق اهمیت این موارد معنوی باشد. عدم شناسایی و ثبت میراث معنوی می‌تواند منجر به از دست رفتن و فراموش شدن ارزش‌ها و عناصر مهمی از تاریخ و هویت یک جامعه شود. همچنین اهمیت تدابیر مناسب برای حفظ و تثبیت این میراث، به عنوان یک بخش اساسی از فرهنگ است. عدم شناسایی و ثبت رسمی مصادیق میراث معنوی به مثابه عاملی برای فقدان حمایت کامل و جامع از این میراث، موضوعی است

⁴⁰. Alwxander, Pimor, The Unbearable Elusiveness of the European Union's Spiritual Heritage, Journal for the Study of Spirituality, 5 (2015): 33-46

⁴¹. Intangible Heritage in Conservation Management Planning

⁴². Deacon, Harriet, Intangible Heritage in Conservation Management Planning: The Case of Robben Island, International Journal of Heritage Studies, 10 (2004): 309-319

که در برخی تحقیقات دیگر نیز مورد توجه قرار گرفته شده است. به عنوان مثال، برخی فقدان قانونی ملی به منظور حمایت از این میراث را منجر به فقدان تضمین در اجراء، پاسداشت و ترویج میراث ناملموس دانسته‌اند.^{۴۳}

محدود بودن به قلمرو حقوق بین الملل: عمده پژوهش‌های انجام شده پیرامون میراث معنوی در قلمرو حقوق بین الملل بوده و تاکنون پژوهش مستقلی در زمینه میراث معنوی از منظر سیاست جنایی و حقوق کیفری مشاهده نشده است. از اینرو، حمایت از پدیده میراث معنوی در حقوق داخلی کشورها نیز کمتر مورد توجه سیاست‌گذاران و اندیشمندان بوده است. علاوه بر این، سیاست‌گذاری در زمینه میراث معنوی تاکنون بدون لحاظ بومی سازی و نسبییت فرهنگی، با عدم تمرکز جغرافیایی در قانونگذاری مواجه بوده است. در واقع، محدود بودن به قلمرو حقوق بین‌الملل به معنای محدودیت یا عدم توسعه برخی اصول حقوق بین‌المللی در یک منطقه یا قلمرو خاص است. این ممکن است ناشی از توافقات بین‌المللی محدود به یک گروه کشور یا ناحیه، اختصاص حقوق مختص به یک منطقه خاص، یا عدم پذیرش یا اجرای برخی استانداردها در زمینه حقوق بین‌الملل توسط یک ناحیه یا کشور باشد. همچنین، این موضوع ممکن است در زمینه‌های مختلفی از جمله حقوق انسانی، حقوق اقیانوس‌ها، حقوق بشر در مناطق جنگی یا سایر زمینه‌های حقوقی مشهود باشد. محدود بودن به قلمرو حقوق بین‌الملل ممکن است تاثیر محدودکننده‌ای بر توسعه یکنواخت و جهانی حقوق داشته باشد. یافته اخیر با یافته‌های حاصل از پژوهش «حفظ [میراث] ناملموس: رویکردهای مسیحیت ارتدوکس به میراث معنوی»^{۴۴} قرابت بسیار دارد. در پژوهش ذکر شده، با انجام مطالعه موردی در خصوص برخی کشورها و نیز بررسی اسناد و رویکردهای بین‌المللی به این موضوع، چنین نتیجه گرفته شده است که رویکردهای بومی برای بسط و گردش ارزش‌های فرهنگی جزء اساسی سیاست‌های میراث باشد.^{۴۵}

اشخاص حقیقی و حقوقی مرتکب نقض میراث معنوی: اشخاص حقیقی و حقوقی می‌توانند به انحای مختلف به میراث معنوی آسیب وارد نمایند.

الف) اشخاص حقیقی در قالب سوءاستفاده فردی: فردی ممکن است از اطلاعات یا عناصر معنوی برای منافع شخصی خود بهره‌برداری نماید، بدون رعایت حقوق مربوط به مالکیت معنوی. مصداق دیگر نقض میراث معنوی توسط اشخاص حقیقی عدم احترام به مقدسات است. در برخی موارد، افراد ممکن است به طور نادرست با مقدسات، باورها یا عناصر معنوی مرتبط با یک جامعه برخورد کرده و نقض حقوق معنوی جامعه را مرتکب شوند.

ب) اشخاص حقوقی در قالب سوءاستفاده تجاری: شرکت‌ها یا سازمان‌های حقوقی ممکن است عناصر معنوی را برای استفاده تجاری بدون اجازه صاحبان اصلی بهره‌برداری نمایند. مصداق دیگر نقض میراث معنوی توسط اشخاص حقوقی تداخل منافع آنان با میراث معنوی است. در برخی موارد، سازمان‌ها ممکن است به طور ناخواسته یا نادرست مرتکب نقض حقوق معنوی

^{۴۳}. آنوسا مؤمنی «بررسی و تحلیل مطالعات پاسداری از میراث ناملموس در ایران (نمونه: اکوموزه زنده میراث روستایی گیلان)»، فصلنامه مطالعات ایران‌شناسی، ۳، ۴ (۱۳۹۶): ۳۱-۶۴.

^{۴۴}. Preserving the Intangible: Orthodox Christian Approaches to Spiritual Heritage

^{۴۵}. Alexandra S Antohin, *Preserving the Intangible: Orthodox Christian Approaches to Spiritual Heritage* (Washington: Penguin, 2019):336.

جامعه شوند. برای جلوگیری از موارد نقض میراث معنوی، تشریحات ملی و بین‌المللی برای حمایت از حقوق مالکیت معنوی و معافیت‌های مرتبط با میراث معنوی ضروری است.

ج) کارگزاران مرتکب نقض میراث معنوی: کارگزاران می‌توانند در ارتکاب نقض میراث معنوی به اشکال مختلف ذیل نقش مهمی داشته باشند.

- عدم توجه به حفاظت: برخی از کارگزاران ممکن است به دلیل توجه نکردن به اهمیت حمایت از عناصر معنوی، باعث آسیب و نقض حقوق معنوی شوند.

- استفاده غیرمجاز: برخی از کارگزاران ممکن است بدون اجازه صاحبان اصلی از عناصر معنوی بهره‌برداری کرده و از آن‌ها در فعالیت‌های خود بهره‌مند شوند.

- عدم احترام به میراث معنوی محلی: کارگزاران ممکن است به نادرستی با میراث معنوی یک جامعه برخورد کرده و ارزش‌ها و باورهای آن جامعه را پاس ندارند. برای پیشگیری از موارد نقض میراث معنوی توسط کارگزاران، لازم است سیاست‌ها و قوانین مشخصی در حوزه حفاظت از میراث معنوی و نیز حقوق مالکیت معنوی وجود داشته باشد. همچنین، افزایش آگاهی و همکاری با جوامع محلی نیز می‌تواند در ارتقاء حفاظت از میراث معنوی مؤثر باشد.

د) اشخاص حقوقی دولتی و نهادهای تابعه حکومتی: اشخاص حقوقی دولتی و نهادهای تابعه حکومتی نهادهایی هستند که به عنوان بخش‌های اجرایی حکومت عمل می‌کنند. این نهادها به عنوان زیرساخت‌ها یا سازمان‌هایی که تحت مدیریت دولت قرار دارند و وظایف خاصی را بر عهده دارند، شناخته می‌شوند. نمونه‌هایی از نهادهای تابعه نیز شامل وزارت‌ها، سازمان‌های دولتی، شرکت‌های دولتی، دانشگاه‌های دولتی و سایر ادارات و نهادها هستند. هر دو دسته از اشخاص حقوقی در چارچوب قوانین و مقررات ملی فعالیت کرده و وظایف مختلفی را برعهده دارند که به حمایت از میراث معنوی در برابر موارد نقض آن کمک می‌نماید. این موضوع به طور خاص، با یافته‌های حاصل از برخی تحقیقات داخلی نیز مطابقت دارد. در پژوهشی با عنوان «حفاظت از میراث فرهنگی غیرمنقول از منظر اصول و نهادهای مؤثر؛ مطالعه تطبیقی حقوق انگلیس و ایران»، اینچنین نتیجه‌گیری شده است که ایران به دلیل ضعف کنشگری برخی از نهادهای رسمی در زمینه حمایت از میراث معنوی، با عدم تنوع نهادی و در نتیجه فقدان تخصص‌گرایی و فقدان مشارکت مردمی مواجه است.^{۴۶}

خلاء جرم انگاری، تخلف انگاری و پاسخ‌گذاری موارد نقض میراث معنوی: خلاء جرم‌نگاری و تخلف انگاری در زمینه موارد نقض میراث معنوی به موردی اشاره دارد که ضمانت اجرای کیفری و اداری متناسب و مشخصی در قوانین و مقررات کشور وجود ندارد. به این ترتیب، فعالیت‌های آسیب‌زا نسبت به میراث معنوی ممکن است فاقد تعقیب قانونی مشخص باشد. در این خصوص، عدم وجود قوانین ویژه، فقدان تعریف دقیق از موارد نقض میراث معنوی و نیز پوشش ناکافی در قوانین داخلی و بین‌المللی از مصادیق خلاء جرم‌نگاری و تخلف انگاری در این زمینه است. خلاء پاسخ‌گذاری نسبت به موارد نقض میراث معنوی نیز به وضعیتی اشاره دارد که به دلیل عدم تعهد، نقض در قوانین یا مقررات و یا عدم اجرای مؤثر تدابیر داخلی و

^{۴۶} فروغ حیدری شولی، محمد جلالی و ژانت الیزابت بلک «حفاظت از میراث فرهنگی غیرمنقول از منظر اصول و نهادهای مؤثر؛ مطالعه تطبیقی حقوق انگلیس و ایران» فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری ۲، ۷ (۱۴۰۰): ۱۳۶-۱۸۹.

بین المللی مرتبط با حفاظت از میراث معنوی، اقدامات مناسبی به منظور مقابله با موارد نقض صورت نمی‌گیرد. چنین شرایطی نشانگر عدم وجود یک سیاست جنایی خاص و نظام مند است که در خصوص میراث معنوی، به صورت مختلفی نظیر عدم تعریف دقیق از جرم، عدم تعیین مسئولیت‌ها و مجازات‌ها، ضعف در تدابیر اجرایی و عدم تعهد نسبت به تأمین حقوق افراد مشاهده می‌شود.

این وضعیت، ناشی از اتخاذ رویکرد حداقلی در جرم‌انگاری و مسئولیت‌پذیری است. به این معنی که قانونگذار یا نظام حقوقی تلاش می‌کند تا حداقل میزان مقررات و تدابیر لازم را برای تضمین امنیت اجتماعی و حقوق افراد در نظر بگیرد. این رویکرد به مفهوم محدود کردن مداخلات دولتی و اعمال مقررات حداقلی برای حفظ نظم اجتماعی و حقوق شهروندان تأکید دارد. در این راستا، قانونگذار ایران مرتکبین نقض میراث فرهنگی ملموس و یا مادی را مسئول قلمداد کرده است. از اینرو در مقررهای موجود، برای مرتکبین موارد نقض میراث فرهنگی ناملموس هیچ گونه مسئولیتی از جهت نقض این نوع میراث مورد شناسایی قرار نگرفته و در واقع، هیچ گونه جرم‌انگاری صریحی از جهت نقض میراث معنوی بمانند میراث معنوی در سیاهه قوانین یافت نمی‌شود. این یافته نیز با یافته‌های حاصل از تحقیق صورت گرفته با عنوان «تبیین جرم‌انگاری حداقلی از منظر اخلاقی» همخوانی دارد. در این پژوهش نفی الزامات قانونی و علی‌الخصوص الزامات کیفری رویکردی رادیکال و از جانب عده‌ای معرفی شده که مشی آنارشیستی در پیش گرفته‌اند. در حالی که تعدیل این رویکرد می‌تواند به جای نفی الزامات قانونی، جرم‌انگاری حداقلی را ملاک عمل قانونگذار قرار دهد.^{۴۷}

عدم حمایت لازم از مصادیق شناسایی شده: عدم حمایت لازم از مصادیق شناسایی شده میراث معنوی به وضعیتی اشاره دارد که مصادیق یا موارد خاصی که شناسایی شده‌اند و نیاز به حفاظت یا پشتیبانی دارند، به اندازه کافی مورد توجه و حمایت قرار نمی‌گیرند. این موضوع ممکن است به چندین شکل ظاهر شود.

الف) نقض حقوق مالکیت معنوی: اگر مصادیق مهمی از نظر مالکیت معنوی شناسایی شوند، عدم حمایت ممکن است به سوءاستفاده یا نقض حقوق مالکیت معنوی این موارد منجر شود.

ب) تهدید به از بین رفتن: در بعضی موارد، مصادیق مهم میراث معنوی که شناسایی شده‌اند، با تهدیدهای مختلفی مانند خطر از بین رفتن یا آسیب دیدن مواجه خواهند شد.

ج) عدم پشتیبانی مالی: برخی از مصادیق میراث معنوی ممکن است به منابع مالی برای حفظ و نگهداری خود نیاز داشته باشند. عدم پشتیبانی مالی می‌تواند به تضعیف و نابودی این نوع موارد منجر شود.

د) نقص در اجرای تدابیر حفاظتی: اگر تدابیر حفاظتی کافی یا موثر اجرا نشوند، مصادیق شناسایی شده در معرض خطر قرار می‌گیرند. برطرف کردن این مشکلات نیازمند هماهنگی بین نهادها، اهالی فرهنگ و محیط زیست، قوانین محلی و بین‌المللی، و تدابیر مدیریتی موثر است. حمایت لازم از مصادیق شناسایی شده میراث معنوی در سطوح قانونی، مالی و فرهنگی می‌تواند از حفظ و نگهداری این مصادیق تا حد ممکن حمایت کند. یافته حاضر با یافته‌های حاصل از تحقیق صورت گرفته با عنوان

^{۴۷}. شهرام زرنشان و محمد شجاعی نصر آبادی «تبیین جرم‌انگاری حداقلی از منظر اخلاقی» فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۴، ۲ (۱۳۹۶): ۳۲۸-۳۲۷.

«میراث معنوی به مثابه محصولی فرافرهنگی»^{۴۸} همخوانی دارد. در این پژوهش عدم حمایت از مصادیق معنوی شناسایی شده دلایلی نظیر از بین رفتن اسامی اصلی، استانداردسازی و تثبیت اشکال هنری، از دست دادن عملکرد، کاهش تنوع و از دست دادن اموال فرهنگی نامشخص، نارضایتی دارندگان؛ بی‌سازمانی اداری - توسط دولت مرکزی، تجاری سازی به عنوان مصادیق عدم حمایت لازم میراث معنوی شناخته شده است.^{۴۹}

فقدان عدالت اجتماعی و عدم تکافوی درآمد مالی جامعه: فقدان عدالت اجتماعی و عدم تکافوی درآمد مالی در یک جامعه به موقعیتی اشاره دارد که تفاوت‌های ناعادلانه در سطوح درآمد و امکانات بین افراد و گروه‌ها وجود دارد. در چنین جامعه ای که نابرابری اقتصادی وضعیت بفرنجی را به وجود آورده است، حمایت از میراث معنوی در اولویت کارگزاران و تصمیم سازان قرار نمی گیرد. علاوه براین، در جامعه ای که فاقد عدالت اجتماعی مناسب است، مطالبه ای نسبت به حمایت از میراث معنوی شکل نخواهد گرفت. وجود اولویت های اقتصادی نیز برای دولتمردان و آحاد مردم، فرصتی را برای تأمین سایر نیازهای اجتماعی باقی نخواهد گذاشت. لذا، آسیب پذیری اقتصادی جامعه از مهمترین چالش های برنامه ریزی برای حمایت از میراث معنوی است. این یافته نیز با یافته های حاصل از تحقیق صورت گرفته با عنوان «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)» مطابقت دارد. طبق یافته های این پژوهش سطح ادراک جامعه و زمام داران از مقوله عدالت و به ویژه عدالت اجتماعی با توجه به موقعیت زمانی و مکانی و اوضاع و احوال اقتصادی، سیاسی و اجتماعی حاکم در هر جامعه ای متفاوت خواهد بود.^{۵۰}

فقدان الگوی بین المللی کارآمد: فقدان الگوی بین المللی کارآمد به وضعیتی اشاره دارد که در مواجهه با چالش ها و مسائل بین المللی، با فقدان یا عدم کارآمدی یک الگوی مشخص جهت تعیین استانداردها و راهکارها روبرو هستیم. این مشکل در زمینه میراث معنوی می تواند به چندین شکل ظاهر شود.

الف) عدم هماهنگی در استانداردها: در صورتی که الگوی بین المللی کارآمد وجود نداشته باشد، کشورها استانداردها و قوانین مختلفی در زمینه میراث معنوی خواهند داشت که این امر موجب عدم هماهنگی و اختلافات بین المللی خواهد شد.

ب) ضعف در حل اختلافات: به دلیل عدم وجود یک الگوی کارآمد، راهکارهای حل اختلافات بین المللی ناظر به میراث معنوی نیز نه تنها به درستی اجرا نخواهد شد، بلکه این اختلافات تشدید هم می شود.

ج) کاهش توسعه بین المللی: الگوهای کارآمد می توانند به توسعه بین المللی و همکاری های فراگیر در حوزه های مختلف کمک کنند. عدم وجود چنین الگوهایی ممکن است باعث کاهش توسعه و همکاری در زمینه حمایت از میراث معنوی خواهد شد.

د) عدم اجرای مفاد اسناد بین المللی: ناظر به موقعیتی که یک کشور یا نهاد ملی به صورت کامل یا مناسب، به تعهدات یا مفاد یک اسناد بین المللی نظیر کنوانسیون میراث معنوی یونسکو ۲۰۰۳ که به آن پیوسته پاسخ نمی دهد. این موضوع می تواند به

⁴⁸. Intangible Heritage as Metacultural Production

⁴⁹. Kirshenblatt-Gimblett, Barbara, Intangible Heritage as Metacultural Production, Museum International 56(Penguin,2004):52 – 65.

⁵⁰. جعفر هزار جریبی «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)» فصلنامه جامعه شناسی کاربردی ۲، ۳ (۱۳۹۰): 61-60.

صور مختلفی نظیر عدم تصویب در نظام حقوقی ملی، عدم اصلاح قوانین ملی، عدم اجرای تدابیر اجرایی و نیز نقض تعهدات بین‌المللی: ظاهر شود.

ه) عدم تدابیر مشترک: در مواجهه با چالش‌های بین‌المللی مثل حمایت از میراث معنوی به مثابه نوعی میراث جهانی بشری، عدم وجود یک الگوی مشترک منجر به عدم شکل‌گیری تدابیر کارآمد و مشترک خواهد شد. برطرف کردن این مشکلات نیازمند همکاری بین‌المللی، توافق‌نامه‌های مناسب و ایجاد یک فرآیند جهت تدوین و اجرای الگوها و استانداردهای بین‌المللی است. این اقدامات می‌توانند به تحقق هماهنگی بیشتر و حل مسائل بین‌المللی با کارآمدی بیشتر بیانجامد. فقدان الگوی کارآمد و منسجم بین‌المللی برای حمایت از این میراث، موضوعی است که مورد توجه برخی از محققان قرار گرفته، و شاید به دلیل حس ناامیدی از کارکرد سیستم بین‌المللی، بر جنبه بین فردی و جمعی حمایت از این موضوعات تاکید شده است.⁵¹

۳-۲- جدول برگرفته از تحلیل کیفی مصاحبه‌های ژرفایی

گویه	فراوانی	کُد باز	کُد محوری
مفهوم میراث معنوی در نوشتگان علمی و دانشگاهی پدیده نسبتاً بدیعی به حساب می‌آید.	۲۴	فقر ادبیات در قلمرو میراث معنوی	فقدان آگاهی عمومی
تحقیقات معدودی در این زمینه تا کنون انجام شده است.			
کتاب و مقالات محدودی با این موضوع منتشر گردیده است.			
این پدیده به دلیل نامرئی و نامحسوس بودن کمتر مورد اعتنا قرار گرفته است.	۳۳	ناملموس بودن پدیده میراث معنوی	
میراث معنوی پدیده‌ای انتزاعی و به نوعی اعتباری قلمداد می‌شود.			
اهمیت و نمود میراث معنوی غیر مستقیم و به تعبیر دیگر زیربنایی است.			
سیاستگذاران عمدتاً از ضرورت حفظ و تقویت هویت جمعی غفلت ورزیده‌اند.	۱۶	عدم درک هویت جمعی	
جامعه ما نسبت به موارد تضعیف هویت جمعی کمتر حساسیت نشان داده است.			
کارکردهای تقویت هویت جمعی در حکمرانی مطلوب همچنان			

⁵¹. Suheil, Bushrui and Mehrdad, Massoudi, The Spiritual Heritage of the Human Race: An Introduction to the World's Religions (London, Oneworld Publications, Penguin, 2009). 247-262.

ناشناخته باقی مانده است.			
کارگزاران و متولیان مربوطه در حکومت نسبت به شناسایی دقیق مصادیق میراث معنوی اقدامات متناسبی نداشته اند.	۲۰	عدم شناسایی و ثبت رسمی مصادیق میراث معنوی	
مسئولین مربوطه نسبت به ثبت رسمی ملی و بین المللی مصادیق شناسایی شده منفعل عمل کرده اند.			
آحاد جامعه از مصادیق شناسایی و ثبت رسمی شده میراث معنوی شناخت مناسبی ندارند.			
عمده تحقیقات انجام شده و آثار علمی ناظر به میراث فرهنگی ملموس بوده است.	۱۸	تمرکز بر میراث فرهنگی ملموس	محدود انگاری موضوعی
قوانین موضوعه تا کنون با تمرکز بر میراث فرهنگی مادی به تصویب رسیده است.			
عمده برنامه ریزی ها و سیاست های اجرایی و حمایتی تاکنون معطوف به میراث فرهنگی مادی بوده است.			
عمده پژوهش های انجام شده پیرامون میراث معنوی در قلمرو حقوق بین الملل بوده است.	۱۴	محدود بودن به قلمرو حقوق بین الملل	
تاکنون پژوهش مستقلی در زمینه میراث معنوی از منظر سیاست جنایی و حقوق کیفری مشاهده نشده است.			
حمایت از پدیده میراث معنوی در حقوق داخلی کشورها کمتر مورد توجه سیاستگذاران و اندیشمندان بوده است.			
سیاستگذاری در زمینه میراث معنوی تا کنون بدون لحاظ بومی سازی و نسبت فرهنگی، با عدم تمرکز جغرافیایی در قانونگذاری مواجه بوده است.			
اشخاص حقیقی به عنوان عضوی از جامعه با رفتارهای ناقض میراث معنوی از مرتکبین نقض میراث معنوی به شمار می روند.	۱۵	اشخاص حقیقی و حقوقی مرتکب نقض میراث معنوی	
اشخاص حقوقی در قالب های مختلف می توانند از مرتکبین بالقوه نقض میراث معنوی به حساب آیند.			
احتمال نقض میراث معنوی توسط اشخاص حقوقی فعال در			

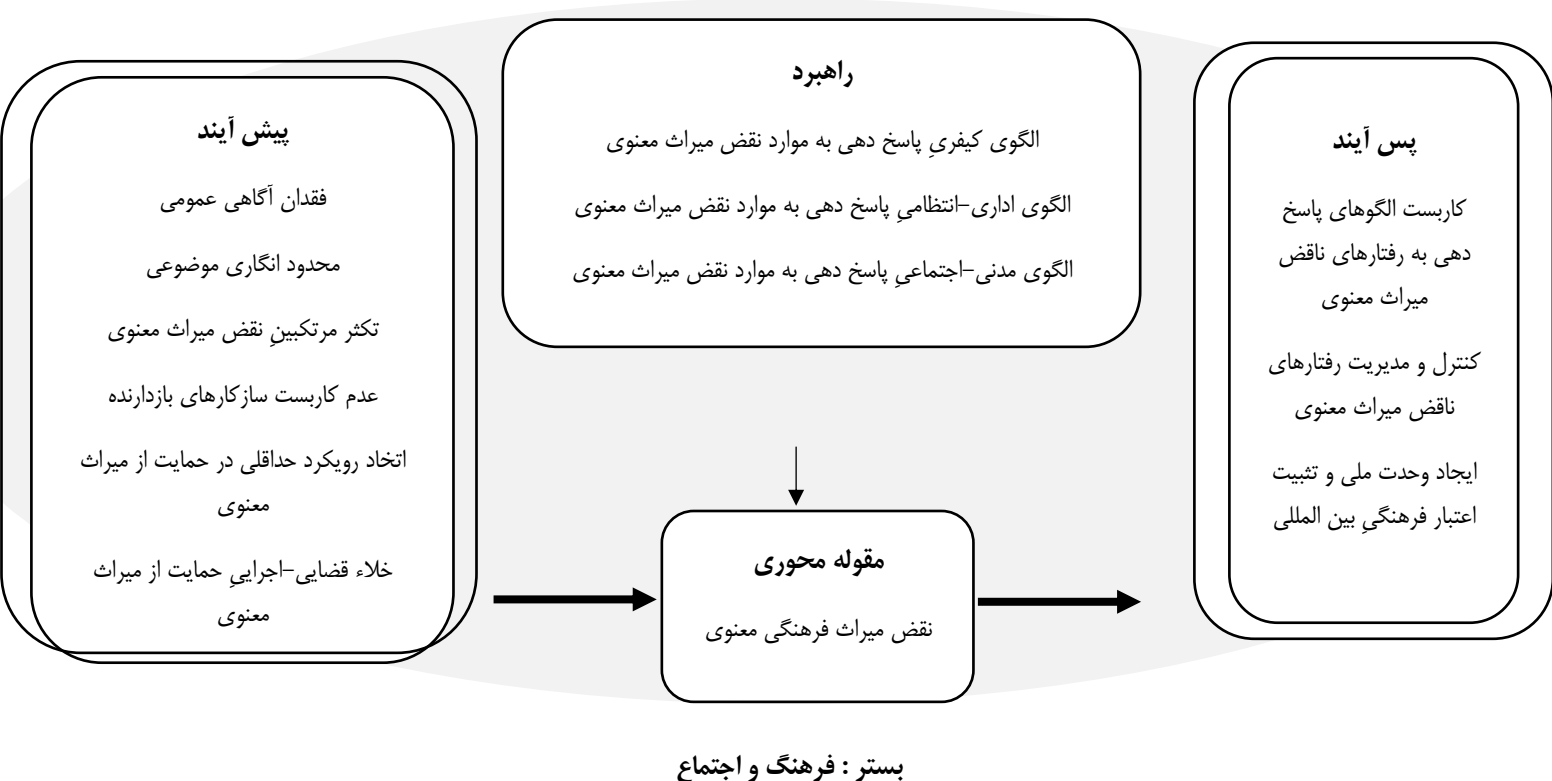
<p>عرضه فرهنگ از احتمال بیشتر از سایر اشخاص حقوقی است.</p>			
<p>کارگزاران حکومتی عمدتاً با غفلت ورزی و در قالب ترک فعل مرتکب نقض میراث معنوی می شوند.</p>	۱۳	کارگزاران مرتکب نقض میراث معنوی	تکثر مرتکبین نقض میراث معنوی
<p>دستورهای غلط کارگزاران حکومت گاهاً منجر به نقض میراث معنوی در قالب افعال مأمورین دولتی شده است.</p>			
<p>کارگزاران حکومتی به دلیل مسئولیت های و شرح وظایف قانونی متعدد در قلمرو فرهنگ نسبت به سایر اجرای جامعه بیشتر در معرض نقض میراث معنوی هستند.</p>			
<p>نهادهای تابعه حکومت چه در قالب فعل و چه در قالب ترک فعل از مرتکبین بالقوه نقض میراث معنوی محسوب می شوند.</p>	۱۱	اشخاص حقوقی دولتی و نهادهای تابعه حکومتی	
<p>مصادیق نقض میراث معنوی توسط نهادهای حکومتی غالباً از طریق ترک فعل است.</p>			
<p>عدم انجام وظایف قانونی توسط حکومت به مثابه کل، نهادهای زیر مجموعه حکومت به عنوان جزء و نیز سایر اشخاص حقوقی دولتی مصداق نقض میراث معنوی از طریق ترک فعل است.</p>			
<p>تا کنون مصادیق اندکی از موارد نقض میراث معنوی مورد جرم انگاری قانونگذار قرار گرفته است.</p>	۱۷	خلاء جرم انگاری موارد نقض میراث معنوی	
<p>فقثدان جرم انگاری به موقع و بهینه موجب افزایش مصادیق و موارد نقض میراث معنوی خواهد بود.</p>			
<p>بدون جرم انگاری مصادیق شدید نقض میراث معنوی نمی توان بازدارندگی ایجاد نمود.</p>			
<p>تخلف انگاری مصادیق نقض میراث معنوی کمتر مورد توجه کارگزاران حکومت بوده است.</p>	۱۳	خلاء تخلف انگاری موارد نقض میراث معنوی	
<p>عدم تخلف انگاری مصادیق خفیف میراث معنوی کنترل و مدیریت جرم را بسیار سخت و ناممکن کرده است.</p>			
<p>عدم بازدارندگی لازم در زمینه موارد نقض میراث معنوی ناشی از عدم تخلف انگاری مناسب بوده است.</p>			
<p>فقدان ضمانت اجرای لازم در قبال موارد نقض میراث معنوی</p>			عدم کاربست سازوکارهای

بازدارندگی را نیز با چالش مواجه کرده است.		خلاء پاسخ گذاری موارد نقض میراث معنوی	بازدارنده
کیفرگذاری نامتوازن و نامناسب موارد نقض میراث معنوی بازدارندگی را نیز عقیم یا خنثی خواهد کرد.	۱۴		
پاسخ گذاری نامطلوب در زمینه موارد نقض میراث معنوی توانایی جبران خسارات حاصله را نداشته است.			
قانونگذار ایران مرتکبین نقض میراث فرهنگی ملموس و یا مادی را مسئول قلمداد کرده است.			
در مقررہ های موجود، برای مرتکبین موارد نقض میراث فرهنگی ناملموس هیچ گونه مسئولیتی از جهت نقض این نوع میراث مورد شناسایی قرار نگرفته است.	۱۹	رویکرد حداقلی در جرم انگاری و مسئولیت پذیری	
هیچ گونه جرم انگاری صریحی از جهت نقض میراث معنوی بما هو میراث معنوی در سیاهه قوانین یافت نمی شود.			
ایران علی رغم پیوستن به کنوانسیون های بین المللی و تصویب اسناد در این زمینه هیچ تلاش قابل ملاحظه ای را نسبت به اجرای مفاد کنوانسیون های مزبور نداشته است.			
میان قوانین موضوعه کشور و اسناد بین المللی در زمینه میراث معنوی انطباق و همگرایی لازم دیده نمی شود.	۱۱	عدم اجرای مفاد اسناد بین المللی	
حمایت لازم و جامعی که مورد تأکید اسناد بین المللی ناظر به میراث معنوی است در قوانین موضوعه کشور صورت پذیرفته است.			اتخاذ رویکرد حداقلی در حمایت از میراث معنوی
رویکرد کارگزاران و متولیان مربوطه در حکومت نسبت به شناسایی میراث معنوی حداقلی بوده و نسبت به شناسایی همه جانبه میراث معنوی کشور اهتمام شایسته و بایسته ای دیده نمی شود.			
اولین اقدام حمایتی از مصادیق میراث معنوی، ثبت رسمی و بین المللی آن هاست. در حالی که تا کنون اکثر این میراث حتی به ثبت ملی نرسیده اند.	۲۴	عدم حمایت لازم از مصادیق شناسایی شده	
حمایت از مصادیق شناسایی شده میراث معنوی با گونه های			

<p>متنوع آن اعم از حقوقی و غیر حقوقی و نیز کیفری و غیر کیفری مورد غفلت بوده است.</p>			
<p>در جامعه ای که نابرابری اقتصادی وضعیت بفرنجی را به وجود آورده است حمایت از میراث معنوی در اولویت کارگزاران و تصمیم سازان قرار نمی گیرد.</p>			
<p>در جامعه ای که فاقد عدالت اجتماعی مناسب است، مطالبه ای نسبت به حمایت از میراث معنوی شکل نخواهد گرفت.</p>	۱۲	فقدان عدالت اجتماعی و عدم	
<p>وجود اولویت های اقتصادی برای دولتمردان و آحاد مردم فرصتی را برای تأمین سایر نیازهای اجتماعی باقی نخواهد گذاشت.</p>		تکافوی درآمد مالی جامعه	
<p>آسیب پذیری اقتصادی جامعه از مهمترین چالش های برنامه ریزی برای حمایت از میراث معنوی است.</p>			
<p>تفکیک یا چندپارگی وظایف و اختیارات اجرایی مانع ایجاد وجود سیاست جنایی خاص و نظام مند بوده است.</p>			
<p>ایجاد یک نهاد مستقل می تواند به سازمان یافتگی و یکپارچگی سیاست جنایی متناسب با میراث معنوی کمک بسزایی نماید.</p>	۱۹	عدم وجود سیاست جنایی خاص و نظام مند	<p>خلاء های قضایی - اجرایی حمایت از میراث معنوی</p>
<p>وجود نهادهای متعدد قاعده گذار مانع مهمی در مسیر ششکل گیری سیاست جنایی خاص و نظام مند است.</p>			
<p>فقدان یک نهاد نظام مند بین المللی از مهمترین خلاء های قضایی - اجرایی حمایت از میراث معنوی قلمداد می شود.</p>			
<p>معاضدت های قضایی بین المللی می تواند از بهترین سازوکارهای حمایت از میراث معنوی شمرده شود.</p>	۱۰	فقدان الگوی بین المللی کارآمد	
<p>عدم توجه به مولفه های حقوق بشری از کاستی های سیاست ها و قوانین حمایتی در قلمرو میراث معنوی است.</p>			
<p>عدم ارتباط یابی مناسب بین موازین حقوق بشر و مصادیق نقض میراث معنوی از مهمترین نواقص سیاستگذاری و قانونگذاری به حساب می آید.</p>			

۳-۳- مدل مفهومی

لازم به ذکر است، رویه تحلیل داده‌ها که منجر به خلق مدل نظری می‌شود، شامل پیش آیند، زمین، راهبردها و پس آیند است که پدیده اصلی یعنی «نقض میراث فرهنگی معنوی» را تبیین می‌کند. در این راستا، مدل پارادایمی این تحقیق از مدل گلیرر^{۵۲} الهام گرفته شده است. بر مبنای استراتژی نظریه داده‌بنیاد، پس از مرحله پیش آیند، فرایند کُدگذاری محوری و انتخابی برای دستیابی به مقوله‌های کلیدی و اساسی پژوهش و به منظور استخراج مدل مفهومی پژوهش انجام گرفته است. از ترکیب نکات کلیدی و کدهای استخراج شده، مفاهیم اساسی یا کلیدی به دست آمده و بر مبنای آن‌ها، مقوله اصلی مدل پژوهش استخراج شده است. شکل زیر مدل پارادایمی «چالش‌ها و راهکارهای حمایت از میراث معنوی» را بر اساس استراتژی نظریه داده بنیاد نمایش می‌دهد.

نتیجه گیری

میراث معنوی یکی از مهم ترین سرمایه های اجتماعی و حلقه پیوند افراد جامعه محسوب می شود. از آنجا که اتحاد و روابط اجتماعی مستحکم، موجب ارتقاء مسؤولیت پذیری افراد جامعه خواهد شد، تقویت روحیه جمعی و تلاش برای حفظ میراث معنوی جوامع را می توان یکی از راهکارهای کاهش نرخ جرم، انحراف و نیز کجروی های اجتماعی تلقی نمود. همچنین با توجه

⁵². B G Glaser, *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. (Mill Valley.CA Sociology Press: Penguin, 1978), 148-167.

به پویا و زاینده بودن میراث فرهنگی معنوی، جرائم مربوطه نیز بالتبع گسترده و متنوع خواهند بود و همین امر ضرورت بازنگری در سیاست جنایی ناظر به آن را بیش از پیش نمایان می‌سازد.

به همین سبب، در اسناد بین‌المللی و رویه کشورهای مختلف، اتخاذ یک سیاست جنایی مؤثر به منظور پیشگیری و کاهش جرائم علیه میراث فرهنگی، امری مهم و معتنا به شمار می‌آید. لکن در میان اقسام میراث فرهنگی (ملموس و ناملموس)، میراث فرهنگی ملموس به دلیل بارز بودن جلوه‌ها و مصادیق آن، بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. در صورتی که میراث فرهنگی معنوی، زیربنای اصلی فرهنگ‌های مختلف به شمار می‌آید و حفظ علائق، نمادها و تقویت هویت جمعی جوامع در نهایت به حراست از میراث فرهنگی ملموس نیز منتهی خواهد شد. از اینرو، میراث فرهنگی معنوی که اشاره به آداب و رسوم، هنر، فرهنگ، ارزش‌های اجتماعی و... دارد، وجه افتراق فرهنگ‌های مختلف و عامل تنوع فرهنگی جوامع است. مضاف بر این، یکی دیگر از مصادیق اهمیت میراث فرهنگی معنوی متأثر از انتقال دانش‌ها و مهارت‌ها از نسلی به نسل دیگر می‌باشد. با این وجود، جنبه غیر فیزیکی میراث معنوی موجب مهجوریت و مغفول ماندن آن در قوانین مربوط به حفظ میراث فرهنگی شده است.

مع الاسف، ایران نیز علیرغم تهدیدهای متأثر از روند جهانی شدن، برای شناسایی و ثبت کامل مصادیق میراث معنوی اهتمام جدی نداشته و در قوانین جمهوری اسلامی ایران حمایت‌های کیفی و غیر کیفی از این نوع میراث به نحو مطلوب لحاظ نگردیده است. به رغم وجود پاره‌ای از قوانین و لوایح که ناظر به حمایت از میراث فرهنگی است، همچنان با خلاءها و چالش‌های بسیار و نیز عدم تناسب جرم و مجازات و در نتیجه عدم بازدارندگی روبرو هستیم. بدین ترتیب با حمایت از میراث معنوی از گذر افزایش هزینه ارتکاب جرم با تعیین مجازات‌های مشخص و متناسب با جرم و بالتبع حراست از علقه‌ها و ارزش‌های اجتماعی، شاهد بازدارندگی و کاهش نرخ جرم و کجروی علیه میراث معنوی و نیز سرمایه‌های اجتماعی کشور و در نهایت کاهش نرخ جرم خواهیم بود.

در این پژوهش، خلاءها و چالش‌های قضایی-اجرایی حمایت از میراث فرهنگی معنوی اعم از چالش‌های مبنایی و عملی (بررسی وضع موجود)، به منظور دستیابی به راهکارهای پیشنهادی جهت جبران کاستی‌ها و پیش‌بینی یک سیاست جنایی کارآمد و بازدارنده (نیل به وضع مطلوب) مورد بررسی قرار گرفت. در این راستا، با توجه به وجود مبانی فقهی و حقوقی مرتبط با کیفر دهی جرایم علیه فرهنگ و سرمایه اجتماعی کشور، برای واکنش نسبت به موارد نقض میراث معنوی نیز می‌توان از پاسخ‌های کیفی متناسب استفاده نمود. لکن پاسخ‌دهی کیفی صرفاً برای مصادیق شدید موارد نقض میراث معنوی موثرترین واکنش قلمداد می‌شود. لذا، کاربرد پاسخ‌های غیر کیفی نیز فارغ از سایر نظریه‌های مربوطه، با قاعده کلی بنای عقلاء و نیز مطابق عرف رایج نسبت به مصادیق خفیف تر موارد نقض میراث معنوی به عنوان مناسب‌ترین سیاست واکنشی قابل پیشنهاد است. از اینرو، انواع پاسخ‌های مدنی، اجتماعی، اداری و انتظامی از جلوه‌های پاسخ‌دهی غیر کیفی به موارد نقض میراث معنوی است. در این زمینه، از طریق بکارگیری الگوهای کیفی و غیر کیفی مؤثر در قلمرو پاسخ‌دهی به موارد نقض میراث معنوی، می‌توان بازدارندگی نسبتاً مطلوبی ایجاد نمود. در این راستا، با روش‌های مختلف پیشگیری اجتماعی و از گذر ارتقای آگاهی عمومی می‌توان رفتارهای ناقض میراث معنوی را کاهش داد. همچنان که با ترکیبی از روش‌های کنشی-واکنشی و یا پیشینی-پسینی رفتارهای ناقض میراث معنوی را می‌توان کنترل و مدیریت نمود. از جهتی دیگر، کاهش نرخ جرم و میزان انحرافات و کژروی در جامعه، ارتباط مستقیمی با سیاست جنایی اتخاذی در قلمرو میراث فرهنگی معنوی خواهد داشت. چه آنکه با تدوین و اجرای یک سیاست جنایی منسجم در قلمرو میراث معنوی است که می‌توان به مدیریت جرم و بالتبع کاهش جرایم

و انحرافات اجتماعی امیدوار بود. چرا که حمایت موثر از مصادیق متنوع میراث معنوی موجب افزایش وحدت ملی و انسجام اجتماعی شده و به حفظ و تقویت هویت جمعی، همبستگی ملی و بالتبع هم پیوندی و یکپارچگی جامعه و طبعاً به افزایش و تثبیت اعتبار فرهنگی کشور در عرصه بین‌المللی کمک بسزایی خواهد نمود. از سوی دیگر، مهمترین راهبرد فرهنگی در نظام مدیریتی یک کشور نیز حفظ و تثبیت سرمایه اجتماعی آن است. از اینرو، حمایت از میراث معنوی در برابر موارد نقض آن مانع از بین رفتن سرمایه اجتماعی و یا ایجاد خدشه به آن خواهد بود. علاوه بر این، حمایت موثر قانونی از میراث معنوی از نزاع میان گروه‌های اجتماعی، قطبی شدن شرایط جامعه و بالتبع از بین رفتن سرمایه اجتماعی کشور پیشگیری خواهد کرد.

منابع و مأخذ

منابع فارسی:

- آقایی، سارا. «رسانه و جرم از منظر جرم‌شناسی فرهنگی». فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴، ۱ (۱۳۹۶): ۲۳-۲۴.
- بازرگان هرندی، عباس. «روش تحقیق آمیخته: رویکرد برتر برای مطالعات مدیریت». فصلنامه دانش مدیریت ۲۱، ۴ (۱۳۹۲): ۳۶-۱۹.
- حافظ نیا، محمد. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. چاپ چهاردهم. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۷.
- حبیبی درگاه، بهنام. «چالش‌های حمایت حقوقی از نمودهای فرهنگ عامه در ایران و راهکارهای آن». فصلنامه حقوق اداری ۳، ۱۱ (۱۳۹۵): ۶۱-۷۴.
- حیدری شولی، فروغ، محمد جلالی و ژانت الیزابت بلک. «حفاظت از میراث فرهنگی غیرمنقول از منظر اصول و نهادهای مؤثر؛ مطالعه تطبیقی حقوق انگلیس و ایران». فصلنامه علمی پژوهش‌های نوین حقوق اداری ۲، ۷ (۱۴۰۰): ۱۳۶-۱۸۹.
- خدمتگزار، محسن. «آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی ایران در حمایت از نمودهای فرهنگ عامه (با تأکید بر پیش‌نویس لایحه حمایت از نمودهای فرهنگ عامه)». فصلنامه حقوق اداری ۵، ۱۴ (۱۳۹۷): ۱۴۱-۱۵۹.
- دانایی فرد، حسن، سید مهدی الوانی و عادل آذر. روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت. چاپ ششم. تهران: انتشارات اشراقی، ۱۳۹۲.
- زرنشان، شهرام و محمد شجاعی نصر آبادی. «تبیین جرم‌انگاری حداقلی از منظر اخلاقی». فصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۴، ۲ (۱۳۹۶): ۳۴۴-۳۲۷.
- سرمد، زهره، عباس بازرگان و الهه حجازی. روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. چاپ دوازدهم. تهران: نشر آگه، ۱۳۸۵.
- صبوری پور، مهدی. «کلیات حقوق جزا». چاپ نخست. تهران، نشر میزان، ۱۴۰۲.
- غریب زاده، الهه. «میراث ناملموس». اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی، علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، (۱۳۹۶): ۶۶-۳۴.
- غلامی، نبی‌اله، حسنعلی موذن‌زادگان و الهام حیدری. «رویکرد فعالانه در فرایند تحقیقات مقدماتی؛ مبانی و جلوه‌ها با نگرشی تطبیقی در حقوق ایران، فرانسه و آمریکا». فصلنامه علمی - پژوهشی دانش انتظامی ۲۰، ۷۳ (۱۳۹۵): ۳۵-۵۱.
- غلامی نبی‌اله، و شهلا معظمی. «رویکرد امنیت‌مدار به حقوق کیفری و رهیافت‌های آن در فرایند دادرسی کیفری (با تأکید بر حقوق کیفری ایران، فرانسه و ایالات متحده)». فصلنامه پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۵، ۱ (۱۳۹۶): ۶۷-۱۰۰.
- کارن، شریذ بیطرفان و رضا نصیری لدریمی. «امکان سنجی فقهی و حقوقی حمایت کیفری از میراث معنوی با نگاهی به اسناد بین‌المللی». فصلنامه پژوهش‌های فقهی و حقوقی ۱۹، ۷۳ (۱۴۰۲): ۸۴-۱۱۱.

مارشال، کاترین و گرچن راس من. روش تحقیق کیفی. ترجمه سید محمد اعرابی و علی پارسیان. چاپ نخست. تهران: انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی، ۱۳۸۱.

موزن زادگان، حسنعلی و نبی اله غلامی. «واکاوی تحولات قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص قرارهای تأمین کیفری اطفال و نوجوانان». فقه و حقوق خانواده ۲۴، ۷۰ (۱۳۹۸): ۱۳۵-۱۶۱.

مؤمنی، آتوسا. «بررسی و تحلیل مطالعات پاسداری از میراث ناملموس در ایران (نمونه: اکوموزه زنده میراث روستایی گیلان)». فصلنامه مطالعات ایرانشناسی ۳، ۴ (۱۳۹۶): ۳۱-۶۴.

نوروزی، پیمان و ابراهیم عبودی. حقوق کیفری میراث فرهنگی. چاپ نخست. تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۵.

هزار جریبی، جعفر. «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)». فصلنامه جامعه شناسی کاربردی ۲، ۳ (۱۳۹۰): ۶۲-۴۱.

منابع انگلیسی

Antohin, Alexandra S. *Preserving the Intangible: Orthodox Christian Approaches to Spiritual Heritage*. Washington: Penguin, 2019.

Arneson, Richard. *The Enforcement of Morals Revisited*, *Criminal Law and Philosophy*. 7 (2013): 436.

Bushrui, Suheil, and Mehrdad, Massoudi. *The Spiritual Heritage of the Human Race: An Introduction to the World's Religions*. London, One world Publications, Penguin, 2009.

Deacon, Harriet. *Intangible Heritage in Conservation Management Planning: The Case of Robben Island*, *International Journal of Heritage Studies*, 10 (2004): 309-319.

Ferrell, Jeff, Keith Hayward & Jock Young, *Cultural criminology*. London: Penguin, 2008.

Flint, D J, Larsson E, Gammelgard B & Mentzer J T, "Logistics innovation: a customer value-oriented social process", *Journal of business logistics*. 26 (2005): 113-147.

Glaser, B. G, *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, CA Sociology Press: Penguin, 1978.

González, Miguel Vidal. *Intangible heritage tourism and identity*. *Tourism Management*, 4(2008): 807-810.

Hart, Herbert. *Law, Liberty and Morality*. Stanford University press, Stanford: Penguin, 1963.

Jezussek, M, Juliano, B.O & Schieberle, P, Comparison of key aroma compounds in cooked brown rice varieties based on aroma extract dilution analyses, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*. 50, 5 (2002): 101-5.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara, *Intangible Heritage as Metacultural Production*, *Museum International* 56(2004): 52 - 65.

Patton, M. Q *Qualitative Evaluation and Research Methods*, Sage Publications, Inc., Newbury Park CA: Penguin, 1990.

Pimor, Alwxander, *The Unbearable Elusiveness of the European Union's Spiritual Heritage*, *Journal for the Study of Spirituality*, 5 (2015): 33-46.

Qiu, Qihanq, Identifying the role of intangible cultural heritage in distinguishing cities: A social media study of heritage, place, and sense in Guangzhou, China, *Journal of Destination Marketing and Management*, **27 (2023): 147-159.**

R. Bendix, [Heritage between economy and politics](#): An assessment from the perspective of cultural anthropology. London and New York, Routledge: Penguin, 2008.

Samuels, Kathryn Lafrenz, [Introduction Heritage as Persuasion](#). In *Heritage Keywords: Rhetoric and Redescription in Cultural Heritage*. Edited by Kathryn Lafrenz Samuels and Trinidad Rico: University Press of Colorado, Penguin, 2015.

Salazar, Noel B and Yujie Zhu, [Heritage and Tourism](#), In *Global Heritage*. New York: Penguin, 2015.

Wagner, Roy. [The Invention of Culture](#), Chicago .University of Chicago Press: Penguin, 1974.

Williams, Raymond. [Border Country](#), Available at: <https://www.amazon.com/Border-Country-Library-Raymond-Williams/dp/1902638816>. 11. 1960.

وبسایت

[https://resources.riches-project.eu/glossary/tangible-and-intangible-cultural-heritage/Intangible Cultural Heritage](https://resources.riches-project.eu/glossary/tangible-and-intangible-cultural-heritage/Intangible-Cultural-Heritage).